

Prevádzanie modu vivendi.

(Význam cirkumskripčnej bully z 2. IX. 1937.)

Doc. Dr. L'udevít Knappek.

Usilovná snaha československej vlády o uspokojivú úpravu niektorých otázok cirkevne politických slávila prvý svoj veľký úspech dňa 17. decembra 1927, kedy došlo k parafovaniu dohody s Apoštolskou stolicou. Táto smluva nazvaná modus vivendi vstúpila v platnosť dňa 2. februára 1928. Jej obsahom a celkovým shodnotením jej významu netreba sa nám tu už zaoberať.¹⁾

Uvedomiť si však treba, že je to iba rámcová dohoda, ktorej prevedenie predpokladá ešte riešenie mnohých složitých problémov a nebolo by vôbec možné bez úprimnej dobrej vôle oboch kontrahentov.

Najdôležitejšie je s hľadiska našich štátnych záujmov ustanovenie I. článku modu vivendi, podľa ktorého »Svätá Stolica a vláda československá dohodly sa o zásade, že žiadna časť Československej republiky nebude podriadená ordinárovi, ktorého sídlo je za hranicami nášho štátu a že žiadna čl. diecéza nebude presahovať štátne hranice. Svätá Stolica a vláda československá sa dohodnú o novom ohrazení a dotácii diecéz«.

Tento bod úmluvy sa blíži k svojmu takmer bezvýhradnému prevedeniu. Apoštolská Stolica vydala po predbežnej dohode s vládou ČSR v sošite 11. úradného listu Acta Apostolicae Sedis r. XXIX. (1937) str. 366—369 bullu pápeža Pia XI. »Ad ecclesiastici regiminis incrementum« zo dňa 2. IX. 1937, ktorou byly uvedené v shodu hranice diecéz čl. s hranicami štátnymi s výnimkou severovýchodných hraníc ČSR, kde sa predbežne ponecháva doterajší stav. Súčasne bol oficiálny slovenský preklad tejto bully publikovaný vyhláškou ministra zahraničných vecí v dohode s ministrom školstva a národnej osvety zo dňa 7. IX. 1937 pod č. 118.672/II—7/37. Tu treba poznamenať, že spolu s publikáciou slovenského znenia cirkumskripčnej bully bol po prvý raz publikovaný aj oficiálny český preklad modu vivendi, keďže dosiaľ bol uverejnený iba súkromný preklad originálneho francúzskeho textu.²⁾

Obsah našej cirkumskripčnej bully nepotrebuje dlhého výkladu. Jasným spôsobom sa v nej vypočítava, v ktorých čas-

¹⁾ Stačí poukázať na inštruktívne pojednania *Dr. V. Buška* v Slovníku veřejného práva pod heslami: Konkordáty a Modus vivendi. Dalej článok toho istého v časopise »Bratislava«, R. 1928, str. 150 sl. Sv. aj *Dr. A. Hobza*: Modus vivendi. Praha, 1930. *Šima Josef*: Právo konkordátní a konkordáty po světové válce, 1934, str. 124 sl. *Dr. Fr. Kop*: Die Durchführung des Modus vivendi. Der heutige Stand. Prag, 1937.

²⁾ Úřední List Republiky Československé ze dne 10. září 1937, č. 210, str. 6031.

tiach štátu sa odstraňujú hraničné nesrovnalosti. Miesto podrobného opakovania týchto ustanovení obmedzíme sa na prehľadné naznačenie dosavadného stavu a jeho terajších zmien. Najmenšieho dosahu je úprava hraníc voči Rakúsku. Tam ide iba o oddelenie Vitorazska (4 farnosti) od biskupstva Svätohypolitského v prospech diecézy Českobudejovickej a Valticka (3 fary) od arcidiecézy Viedeňskej v prospech biskupstva brnenského.

Najväčší rozsah majú hraničné nesrovnalosti a následkom toho aj terajšie zmeny na Slovensku a Podk. Rusi, kde 448 farností podliehalo zahraničným, prevážne maďarským jurisdikcionárom, kým pod naše biskupstvá patrilo 136 farností, ležiacich väčšinou v Maďarsku.

Vôbec sa nedotýka terajšia delimitácia nemeckých hraníc hoci aj tam presahujú naše biskupstvá z českých zemí do Nemecka spolu 101 farnosťami a biskupstvá nemecké na naše štátne územie 82 farnosťami.

Prevedením ustanovení pápežskej bully pre oblasť ČSR sa poveruje páp. nuncius, ktorý má o prevedení vecí podať zprávu Sv. kongregácii konzistornej do 6 mesiacov od vydania páp. listu. Bulla končí obvyklými, stereotypnými klauzulami.

Tolko by v stručnosti stačilo o obsahu. Právna povaha a význam cirkumskripčnej bully z 2. IX. t. r. vysvitne ale jasne iba pri srovaní s podobnými bullami, vydanými pre iné štáty a pri znalosti okolností vývoja prípravných prác, predchádzajúcich jej vydaniu.

Pojem a vývoj vo všeobecnosti. }

Pojem »cirkumskripčná bulla« nie je nový a preca nemá ustáleného, jednoznačného významu. Pre svoju podobnosť s konkordátmi bývajú mnohé cirkumskripčné bully zaraďované prevážnou časťou cirkevneprávnej literatúry pod pojem konkordátov v širšom slova smysle.

Mnohí totiž považujú za konkordáty nielen úmluvy o zásadnej úprave pomeru cirkvi a štátu s výslovným označením »Konkordát«, ale aj také dohody medzi cirkvou a štátom, ktoré sa týkajú len niektorých konkrétnych otázok, ako napr. nového ohraničenia diecéz.³⁾

Na nechýbajú ani prípady, že za konkordáty boli označované aj dohody medzi svetskou vládou a prelatúrou, medzi prelatúrami navzájom a vôbec všetky smluvy, ktoré sa dotýkajú pomeru cirkvi a štátu, keď sa ich účastnily obe tieto strany. Veď až do konkordátu francúzskeho z r. 1801 upravovali sa konkur-

³⁾ Srov. Bierbaum Max: Das Konkordat in Kultur, Politik und Recht. Freiburg i. Br. 1928, str. 106 sl.

Bušek Vratislav: heslo »Konkordáty« v Slovníku Veřejného práva. str. 218 sl.

dátami zpravidla iba jednotlivé právne pomery a nie zásadný pomer štátu k cirkvi.

Z hľadiska historického teda nemožno hovoriť o ustálenom pojme konkordátov a i v konkrétnych prípadoch môže byť sporné či tá-ktorá smluva medzi štátom a cirkvou je konkordátom alebo nie.⁴⁾ Toho si musíme byť dobre vedomí aj pri určovaní právnej povahy cirkumskripčných búll.

V minulosti sa vyskytly cirkumskripčné bully rôznym spôsobom. V niektorých prípadoch bolo v predchádzajúcom konkordáte dohodnuté, že pápež prevedie zvláštnou bullou žiaducne zmeny hraníc cirkevných obvodov. Tak napr. následovala po konkordáte francúzskom z 15. VII. 1801 dňa 29. XI. 1801 bulla »*Qui Christi Domini vices*«; po konkordáte bavorskom z 5. VI. 1817 následovala bulla »*Dei ac Domini nostri Jesu Christi* z 1. IV. 1818.⁵⁾

V prípadoch, keď z dôvodov vnútropolitických nebolo pre štát oportunné uzavrieť formálnu dohodu (konkordát) s Vatikánom, aby sa nenarazilo na zásadné otázky, ktorých riešenie by bolo vyvolalo neprekonateľné prekážky, vyžiadal si interesovaný štát diplomatickou cestou vydanie cirkumskripčnej bully pápežom a sám ju potom publikoval ako štátny zákon. Tento spôsob volilo Prusko r. 1821 (16. VII.) a podľa jeho vzoru aj niektoré iné štáty (napr. štáty provincií Hornorýnských 16. VIII. 1821, Hannoverko 26. III. 1824)⁶⁾.

Obsah týchto cirkumskripčných búll sa čiastočne líši od tých, ktorým predchádzal konkordát a vydávatelia ich nenazývajú konkordátmi; ničmenej v literatúre bývajú často zaraďované priamo medzi konkordáty s odôvodnením, že boly vydané po vzájomnej dohode predstaviteľov štátu s hlavou cirkvi. Ani námítka, že neriešia zásadné otázky pomeru cirkvi a štátu nepadá tu na váhu, lebo ani konkordáty v užšom slova smysle sa vždy nezaoberajú principiálnymi bodmi vzťahu cirkvi k štátu.

Srovnanie spomenutých cirkumskripčných búll s vtedajšími konkordátmi ukazuje, že medzi nimi nebolo zásadného rozdielu. V cirkumskripčných bullách, pochopiteľne, boly presnejšie vymedzené hranice diecéz ako v konkordátoch, ktoré podrobnú úpravu ponechávaly neskoršie vydaným zvláštnym bullám.

⁴⁾ Srov. *Bušek*: Konkordáty v Slovníku str. 318.

Šíma: Právo konkordátní, I. c. str. 26 sl.

Lange-Ronneberg E.: Die Konkordate. Paderborn., 1929, str. 1 sl. a tam citovaná literatúra.

⁵⁾ *Mercati*: Raccolta di concordati, Roma, 1919, str. 561 sl., 591 sl., *Bull. Rom. Cont.* ed Rom. XI. 208 sl., a XV. 17 sl. *Bušek*: Konkordáty. Slovník veř. práva, str. 318 sl. *Mejer O.*: Konkordate und Cirkumskriptionsbullen. (Herzog-Hauck: Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche. Leipzig, 1901, Sv. V. str. 703 sl.) str. 703 sl., 711 sl., *Wetzer—Welter*: Kirchenlexikon. Sv. III. stlpec 368 sl.

⁶⁾ *Mercati*: I. c. str. 648 sl. 667 sl. a 689 sl. *Bušek*: Konkordáty, I. c. str. 318 sl. *Realencyklopedie*, I. c. 704, 718 sl.

Na prvý pohľad prekvapí, že cirkumskripčné bully — podobne ako konkordáty — upravujú aj složené kapitúl katedrál-ných. Tak napr. v cirkumskripčnej bulle pruskej a hornorýnskej — podobne ako v konkordáte bavorskom — je ustanovenie, že v kapitulách má byť m. i. kanovník pönitenciár a teolog. Veľmi podobné sú aj ustanovenia o dotácii biskupov a kapitul, o cho-rovej povinnosti kanovníkov, o správe majetku, o vydržovaní seminárov, o ustanovovaní biskupov a obsadzovaní kanonikátov ako aj o právnom postavení biskupov.

Pravda, konkordáty obsahujú okrem týchto bodov celý rad ďalších ustanovení zásadného rázu, ktoré sa v cirkumskrip-čných bulách nenachádzajú. Tak napr. o respektovaní a ochra-ne božského a kanonického práva vôbec, o nez cudziteľnosti cir-kevného majetku, o práve cirkvi na dozor nad školami, o vše-obecnej záruke ochrany cirkvi štátom atď. atď.

Z druhej polovice XIX. storočia sú známe cirkumskripčné bully, ktorými upravuje cirkevné hranice Pius IX. v Nizozem-sku («Ex qua die» z 4. III. 1853) a Lev XIII. v Škotsku («Ex supremo» z 4. III. 1878), v Bosnii a Hercegovine («Ex hac au-gusta» z 5. VII. 1881). Tie z nich, ktoré boli vydané z potrieb čiste cirkevných, len za účelom úpravy cirkevných obvodov v rámci štátu, sú síce podobné obsahom aj formou, avšak ne-predchádzalo im formálne vyjednávanie so štátom: nemajú smluvného základu.

Ale ani *forma* dohody medzi cirkvou a štátom nieje vždy dostačujúca pre určenie jej právnej povahy. Tak napr. známy konkordát wormský pozostáva z dvoch formálne jednostran-ných ustanovení (listín), ktoré sa navzájem vôbec nedotýkajú. Pápež tu jednostranným cirkevným aktom udeľuje štátu isté ústupky, a cisár zas štátnym zákonom zaručuje cirkvi isté prá-va. Formu jednostranných búll majú aj tzv. kniežacie konkor-dáty z r. 1447 a menovite cirkumskripčné bully z XIX. st. a preca im predchádzaly podrobné vyjednávania, ktorými boli všetky otázky spoločne riešené a príslušné bully boli aj so strany štátu ako záväzné publikované. Je isté, že obsah týchto cirkumskrip-čných búll je pre obe smluvné strany záväzne určený vzájomnou dohodou, dosiahnutou cestou diplomatického vyjednávaní.⁷⁾

Dôležité je preto zistenie či prípravné jednanie diplomatic-ké, na základe ktorého cirkumskripčná bula bola vydaná, má charakter záväznej dohody alebo bolo iba informatívnym jed-naním.⁸⁾

Ako z uvedeného vysvitá niet všeobecných, na prvý pohľad vždy badateľných znakov, ktoré by rozlišovali konkordáty od

⁷⁾ Sem, pravda, nepočítame tie cirkumskripčné bully, ktoré sa do-týkajú len vnútornej správy cirkevnej a sú čisto jednostranne vydávané pápežom.

⁸⁾ Bušek: Konkordáty, I. c. str. 324.

cirkumskripčných búll. Pečlivým ich vzájomným srovnávaním však určité rozdiely preca možno určiť. Tak menovite: novodobé konkordáty bývajú publikované vo forme medzinárodných smluv a tento spôsob publikácie je stanovený výslovne v samotnej dohode. Cirkumskripčné bully sú publikované naproti tomu vo forme pápežského dekretu a platia až od ich sankcionovania (publikovania) štátom, kým konkordáty platia už od ratifikácie.

Tá okolnosť, že štátová platnosť cirkumskripčných búll spočíva výlučne na štátnom akte, činí ich pre moderné štáty z dôvodov politických prijateľnejšími ako sú konkordáty. Niektorí, z tejto okolnosti vyvodzuju pre štát aj možnosť jednostranného zrušenia a zmeny cirkumskripčných búll.⁹⁾

I keď by formálna stránka tomuto názoru nasvedčovala, právna povaha cirkumskripčných búll, určovaná aj spôsobom ich vzniku, tento dôsledok vylučuje.

Právna povaha a význam.

Z podaného historického rámca celkového môžeme odvodiť niektoré rysy našej cirkumskripčnej bully, dôležité pre jej hodnotenie. Predovšetkým je to poznatok, že tak ako viaceré podobné bully z minulého storočia bola pripravená a vydaná síce z potreby prevážne štátne-politickej, ale aj za výdatného príspevnia štátneho. Dlhodobé prípravné práce a vyjednávania so zástupcom Svätej Stolicy niesly sa v znamení vzájomnej dohody a vtiskujú tento charakter aj výsledku všetkých predchádzajúcich snažení, t. j. prejednávanej bulle. K potvrdeniu tohto momentu bolo by možné uviesť celý priebeh prác cirkevnej i štátnej komisie delimitačnej, ktoré zahájily svoju činnosť krátko po uzavretí modu vivendi. Ani v prípade sa vyskytnuvších názorových rozdieloch spomenutých dvoch komisií nemožno vidieť argument, ktorý by svedčil proti nášmu tvrdeniu, že naša cirkumskripčná bulla je výslednicou záslužnej dohody našej vlády sa Svätou Stolicou.

Štátna komisia delimitačná, zriadená k prevedeniu I. čl. modu vivendi, predostrela ešte r. 1933 svoj návrh na dotáciu a nové ohraničenie biskupstiev. Nie bez vedomia a súhlasu našej vlády bol prijatý požiadavok Pápežskej stolicy, aby v prvej etape prevádzania modu vivendi bolo prevedené iba stotožnenie cirkevných hraníc so štátnymi a súčasne, aby byly vyňaté zpod vnútenej správy cirkevné majetky na Slovensku. Naša vláda vyvinula všemožné úsilie, aby urýchlila rozhodnutie o nárokoch maďarských beneficiátov. Svoju dobrú vôľu k dohode prejavila naša vláda menovite keď v lete r. 1935 — teda hodne pred vydaním delimitačnej bully — vydala pápežskému zmocnencovi,

⁹⁾ Sr. pojednanie Foerstrovo: »Zirkumskriptionsbullen« v encyklopedii Die Religion in Geschichte u. Gegenwart. II. 2223.

apoštolskému administrátorovi trnavskému, biskupovi Jantauschovi správu cirkevných majetkov; pričom formálne vyzdvihnutie vnútenej správy učinila závislým iba od vydania cirkumskričnej bully.

Týchto niekoľko nahodile volených momentov iste dostatočne svedčí o tom, že zásluhy i zodpovednosť za ujednanú dohodu patria rovným dielom obom kontrahentom. Doterajší priebeh vyjednávania i jeho dosavadne výsledky nás zároveň oprávňujú k nádeji, že i riešenie zbývajúcich ešte problémov sa poniesie týmto duchom a prinesie na koniec dobré ovocie pre cirkev aj štát. Bolo by zastieraním skutočného stavu vecí, keby sme si nepriznali, že k prevedeniu ešte zbýva veľa a snáď nenasnadnejších bodov, ako sú dosiaľ prevedené. Nech už je to nateraz vynechaná vonkajšia delimitácia hraničných biskupstiev českých a moravsko-sliezskych, od ktorej sa muselo upustiť pre odpor nemeckej vlády, vyvolaný jej napnutým pomerom k Vatikánu, alebo problém vnútorného ohraničenia slovenských biskupstiev, ktorý bude súvisieť s otázkou ich dotácie. Ale ani zriadenie slovenského arcibiskupstva ešte nie je hotovou vecou a treba preto s potešením kvitovať, že aspoň právomoc arcibiskupa ostrihomskeho už bola definitívne zrušená, lebo tu neide iba o prestížnu otázku, ako sa mnohí nazdávajú. »Primas Uhorska« si totiž vedel — aj po zavedení nového cirkevného zákoníka, ktorým sa právomoc arcibiskupov vo všeobecnosti podstatne okliesnila, — zachovať svoju mimoriadnú jurisdikčnú moc nad všetkými biskupami celého Uhorska. K týmto partikulárnym právam patrilo okrem svolávania národných synod menovite právo rozhodovania o všetkých súdnych aj administratívnych apeláciách proti rozhodnutiam biskupským, výmúc iba arcibiskupa kaločského a eximovaného arciepiskopa pannonhalskeho. Po vydaní C. I. C. sa síce vyskytly pochybnosti o tom, či toto partikulárne právo uhorské bolo zachované v platnosti, kuria pápežská však nezaujala k týmto pochybnostiam výslovne stanovisko a fakticky ponechala v platnosti predkodexový stav.¹⁰⁾

Tak mocný obránca svojich rozsiahlych práv pochopiteľne bol značnou prekážkou úsilia našej vlády o nám priaznivú úpravu cirkevných hraníc.

Ešte väčšou prekážkou by bol býval apoštolský kráľ maďarský, ako držiteľ hlavnopatronátnych práv, medzi ktoré patrilo m. i. aj právo rozhodovania alebo aspoň spolurozhodovania o ohraničovaní biskupstiev. Toto hlavnopatronatne právo kráľovské však neprešlo — vďaka výslovnému ustanoveniu zák. čl. I. 1920 — na terajšieho ríšskeho správcu a tak odpadol činiteľ, ktorého odpor mohol znamenať ďalší odklad, nie-li úplne

¹⁰⁾ Sv. *Késmárky J.*: Az esztergomi érseknek, mint Magyarország primásának jogai. Budapest, 1896. *Kérészy Z.*: Katholikus egyházi jog. Sv. III. Pécs, 1927, str. 618.

znemožnenie prevedenia potrebných zmien cirkevných obvodov.

Fakt, že uzavretie modu vivendi a menovite terajšie kroky k jeho prevedeniu sa uskutočnily za dosť nepriaznivých okolností a napriek opačnému úsiliu niektorých aj vo Vatikáne vplyvných činiteľov len zvyšuje význam úspechu našej vlády, ktorej snaha po úplnom vylúčení zásahov zahraničných jurisdikcionárov do našej správy cirkevnej dochádza postupného uskutočnenia a je vlastne v princípe plne uznaná Svätou Stolicou už teraz. Vyzdvihnutím zásluhy našej vlády o dosiahnutie zásadnej dohody z r. 1928 a o jej prevádzanie nemá byť zmenšovaná zásluha Vatikánu, bez príspevnia ktorého by naše úsilie nebolo mohlo viesť k uspokojuivej úprave dotyčných cirkevných pomerov. Iba uznaním a priklincovaním smluvnej povahy modu vivendi i terajšieho jeho prevádzania môžeme dospieť k správnenému a spravodlivému jeho shodnoteniu. Treba preto rozhodne zavrhnúť všetky pokusy o pripisovanie výsledkov evidentne dvojstranného ujednania nech už tej či onej smluvnej strane. Pri tak dôležitom medzinárodne-, cirkevne- i štátnepolitickom akte nesmie sa vychádzať z predpojatého stanoviska alebo straníckeho záujmu. Poukaz na pojem, rozbor obsahu a formy ako aj náčrt historického vývoja cirkumskripčných búll jasne ukazuje, že jednostranné pripisovanie zásluh jednej strane resp. svaľovanie príčin všetkých ťažkostí, nedostatkov a odkladov na druhú stranu svedčí buď o neznalosti pomerov alebo o predpojatosti. Je povážlivé, že sa tieto nezdravé zjavy najčastejšie vyskytujú práve v kruhoch, ktoré by mali účinne prispievať k zdoľávaniu zbývajúcich prekážok a k riešeniu sem spadajúcich problémov. Formula, že jedna strana (Rím) dáva výhody, druhá strana (Praha) má povinnosti, by nikdy nevedla ku konečnej a obojstranne uspokojuivej úprave vecí. Dobre ešte, že je tak ďaleká od skutočnosti.

Právnické názvosloví v prvém dílu „Příručního slovníku jazyka českého“.

Univ. prof. Dr. Miroslav Boháček.

I. Na jaře letošního roku (1937) byl dokončen první díl Příručního slovníku jazyka českého, který vydává od r. 1935 III. třída České akademie věd a umění za redakce profesorů Karlovy university Oldřicha Hujera, Emila Smetánky a Miloše Weingarta. Látku k PS, z níž první díl obsahuje hesla písmen A—J, sestáváve kancelář Slovníku jazyka českého.